

Наомі Кляйн

ЗМІНЮЄТЬСЯ ВСЕ

Капіталізм проти клімату

Переклад Дмитра Кожедуба

КИЇВ 2016

ЗМІСТ

Вступ Так чи інакше, все змінюється

11

ЧАСТИНА ПЕРША НЕВДАЛИЙ ЧАС

1. **Правда — це правда: Революційна сила зміни клімату** 39
Неймовірна правда. Щодо грошей. План Б: Багатіймо, на-
гриваючи планету. Огидна сторона заперечення. Обніжені
консерватори. Битва світоглядів.
2. **Гарячі гроші: Як вільна торгівля допомогла перегріти планету** 69
Торгівля бере гору над кліматом. Стіна опускається, ви-
киди газів зростають. Торгівля та клімат: дві самотності.
Дешева робоча сила, шкідлива енергія: повний пакет.
Риття власної могили. Від маніакального загарбництва до
стабільних країн. Створюємо дбайливу економіку, забува-
ємо про бездумну.
3. **Публічно та сплачено: Подолання ідеологічних перепон
на шляху до нового етапу розвитку економіки** 98
Відбудова та зміни громадської сфери. Плата за забруд-
нення довкілля.
4. **Планування та заборони: Відштовхуємо невидиму руку ринку,
формуємо рух** 121
Планування у сфері зайнятості. Планування в енергетиці.
Щодо німецького дива... Пам'ятаймо, як сказати «ні». Не
«питання», а програма дій.
5. **За межами екстрактивізму: Протистояння ворогам клімату** 157
Найвищий ступінь екстрактивізму. Лівий екстрактивізм.

ЧАСТИНА ДРУГА

ОЧІКУВАННЯ ДИВА

- 6. Плоди, а не корінь: Катастрофічна об'єднання великого бізнесу та «зелених»** 183
- Золотий вік екологічного законодавства. Різка перебудова 80-х. Кліматична політика та ціна капітуляції. Купуючи вихід зі становища. Сланцевий газ і спалені мости. Торгівля забрудненням.
- 7. Жодних месій: «Зелені» мільярдери нас не врятують** 217
- Мільярдери та зруйновані надії. Обіцянка, що перетворилася на «жест». Неймовірне зникнення Earth Challenge. Регульована система попередження зіткнень?
- 8. Послаблення сонця: Вирішення проблеми забруднення — це... забруднення?** 240
- Нагрівання до «жахливої» позначки. Що могло піти не так? Як і зміна клімату, вулкани мають упередження. Історія як учитель та застереження. Геоінженерія як доктрина шоку. Земля-монстр. А ми точно випробували План А? Точка зору астронавта.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ПОЧИНАЄМО, ХАЙ ТАМ ЩО

- 9. Блокадія: Нові екологічні війни** 273
- Ласкаво просимо до Блокадії. Операція зміна клімату. Жертовні зони. Задуха на чужій території. Фактор ВР: ніякої довіри. Навчені катастрофою. Повернення пересторог.
- 10. Любов врятує це місце: Демократія, виведення активів та перемоги** 311
- Любов та вода. Перші перемоги. Без копалин: виведення інвестицій. Демократична криза. Поза паливною демократією.

11. Яка у вас армія? Права корінних жителів та сила, здатна змінити світ	337
Остання лінія оборони. Можна vs обов'язково. «Поважайте договори». Моральний обов'язок економічних альтернатив.	
12. Спільне небо: Атмосферні общини та сила сплати боргів	355
Виходить сонце. Не просто вивести активи, а реінвестувати. Від місцевих боргів до глобальних. Зміна балансу.	
13. Право на відновлення: Від видобування до відродження	382
Водний викидень. Країна старих. Спадок ВР та «купа нічого». Зникнення дітей у світі, що нагрівається. Час піднімати цілину. Повернення до життя.	
 <i>Висновки</i> Роки для стрибка: Досить часу аби здійснити неможливе	 409
Незавершене визволення. Раптом усі.	
 <i>Примітки</i>	 425
 <i>Подяки</i>	 469

ПРАВДА – ЦЕ ПРАВДА

Революційна сила зміни клімату

«Екологи згодні з тим, що зміна клімату вже відбувається. Згідно з перевіреними даними, 97 відсотків фахівців у цій галузі стверджують, що спричинені людиною зміни почалися. Цей договір спирається не на одне дослідження, а на численні подібні дані, надані різними вченими за останні двадцять років, а також на аналіз змісту цих даних та публічні заяви майже кожної організації в цій сфері».

— Доповідь Американської асоціації сприяння розвитку науки, 2014³⁹

«Ми нічого не зможемо вдіяти, докорінно не змінивши американський спосіб життя, не відмовившись від нашої моделі економіки та не позбавившись деяких великих галузей промисловості».

— Томас Донох'ю, президент Торгово-промислової палати США про зменшення кількості викидів вуглецю⁴⁰

Чоловік із четвертого ряду має запитання.

Він представляється як Річард Ротшильд та розповідає, що вирішив балотуватися на керівну посаду в адміністрації округу Керролл штату Мериленд, оскільки дійшов висновку, що політика боротьби з глобальним потеплінням — це «атака на американський середній клас». Його питання до членів спеціального комітету, які зібралися у Вашингтоні, звучить так: «Чи не є цей рух за захист довкілля свого

роду троянським конем, усередині якого знаходиться марксистська соціально-економічна доктрина?»⁴¹

На шостій міжнародній конференції зі зміни клімату, яку проводив Інститут Хартленда* наприкінці червня 2011 року, — зібранні, присвяченому тим, хто заперечує численні наукові обґрунтування глобального потепління, спричиненого людьми — це риторичне запитання. Це ніби питати німецьких банкірів чи можна довіряти грекам. Утім доповідачі ніколи не втратять нагоду підтвердити, що людина, яка ставить подібні запитання, має рацію.

Першим бере слово Марк Морано, редактор передового сайту для подібної публіки, що зветься Climate Depot. Він застерігає, що коли «зелені» досягнуть свого, то «питанням витрат на контроль рівня вуглекислого газу для кожного чоловіка, кожної жінки та дитини займатимуться міжнародні організації».⁴²

Наступним виступає Кріс Горнер, старший науковий співробітник Інституту конкурентоспроможності підприємств, котрий діймає екологів докучливими позовами та необ'єктивними комісіями з розслідування імовірних порушень закону про свободу інформації. Він нахиляє мікрофон ближче до себе. «Ви можете вірити в те, що йдеться про клімат», — заявляє він похмуро, — «але справа зовсім не в цьому». Горнер, чиє волосся передчасно посивіло, любить цитувати Сола Алінскі**, який казав: «Мова, насправді, не про те, про що йдеться». Очевидно, справа в тому, що «вільне суспільство не робитиме того, що вимагає така програма дій... адже перший крок до здійснення цього плану — це скасування громадянських свобод, що стоять на шляху».⁴³

Заявляти, що зміна клімату — лише привід, щоб позбавити американців свобод, — ще досить м'яко за хартлендськими стандартами. Протягом цієї дводенної конференції сучасний рух за захист довкілля прирівнювали до всіх кривавих сторінок людської історії, таких як католицька інквізиція, нацистська Німеччина та сталінська Росія. Я почула, що обіцянки Барака Обами підтримувати приватних виробників біопалива нагадують план Мао Цзедуна встановити «плавильні печі на кожному подвір'ї» (Патрик Майклз з Інституту Катона***),

* Автономна освітня установа під керівництвом представників Церкви адвентистів сьомого дня. Був заснований у 1983 році.

** Американський письменник, автор книги «Правила радикалів».

*** Одна з провідних дослідних неполітичних організацій у Вашингтоні, США. Досліджує проблеми економіки, видає книги, журнали, проводить конференції. Приклад доробку — книга «Глобальний капіталізм».

що зміна клімату — це «маска для націонал-соціалізму» (колишній сенатор від Республіканської партії та колишній астронавт Гаррісон Шмітт) і що екологи, наче ацтекські жерці, приносять у жертву незліченну кількість людей для того, щоб порадувати богів та змінити погоду (знову Марк Морано).⁴⁴

Однак найбільше я почула обговорень теми, запропонованої пано́м з Мериленду в четвертому ряду. Про те, що зміна клімату — це такий собі троянський кінь, створений для повалення капіталізму та заміни його своєрідним «зеленим комунітаризмом». Як стисло зазначив доповідач Ларі Белл у своїй книзі «Корупція та Клімат», питання довкілля «мало стосуються стану навколишнього середовища, а спрямовані на те, щоб змінити американський спосіб життя та перерозподілити світові багатства».⁴⁵

Може здатися, що незгода учасників заходу з дослідженнями кліматологів спричинена серйозними розбіжностями в даних. Організатори претендують на статус конференції, яка заслуговує на довіру. Вони заявляють про «науковий підхід» та навіть називають своє зібрання Міжнародною конференцією зі зміни клімату. Аббревіатура назви лише однією літерою відрізняється від назви провідної екологічної ради світу, що діє під егідою ООН і до якої входять тисячі вчених та урядовців 195 країн. Але нісенітниця, про які говорять на хартлендській конференції, на кшталт річних кілець дерев, плям на сонці та середньовічного кліматичного оптимуму,^{*} було спростовано дуже давно. Більшість доповідачів там навіть не вчені, а просто люди, які цікавляться цим питанням: інженери, економісти та юристи, розбавлені метеорологом, астронавтом та «космічним архітектором». Усі вони упевнені, що своїми розрахунками перевершили 97 відсотків кліматологів світу.⁴⁶

Австралійський геолог Боб Картер не вважає, що глобальне потепління взагалі відбувається, тоді як астрофізик Віллі Соон каже, що такий процес дійсно існує, проте він пов'язаний не з викидами парникових газів в атмосферу, а з аномаліями на сонці. Представник Інституту Катона Патрик Майклз не погоджується з обома. Він стверджує, що вуглекислий газ насправді призводить до підвищення температури, однак його вплив настільки незначний, що немає потреби «щось

* Епоха відносно теплого клімату у північній півкулі в X—XIII століттях, що настала слідом за кліматичним песимумом епохи Великого переселення народів і що передувала так званому малому льодовиковому періоду протягом XIV—XVIII століть.

робити» для його усунення. Дискусія — це основа будь-якого наукового зібрання, але у випадку хартлендської конференції суперечливі дані не спричиняють дебати серед учасників. Ніхто не намагається довести доцільність власної позиції та встановити, хто, власне, має рацію. Урешті-решт, поки показують цифри, що відображають темпи зростання температури, найстарші представники аудиторії відверто куняють.⁴⁷

Утім усі прокидаються, коли на сцену виходять справжні зірки — ідеологи на кшталт Морано та Горнера. Це і є справжня мета заходу. Це подіум, що дає змогу зібрати аргументи, котрими надалі дійматимуть захисників навколишнього середовища та вчених. Ключові тези, які буде озвучено тут, з'являться у коментарях до будь-яких статей чи відео на YouTube, що містять у назвах слова «зміна клімату» або «глобальне потепління». Вони лунатимуть з вуст сотень представників правого крила — від кандидатів у президенти від Республіканської партії до чиновників рівня Річарда Ротшильда. У своїх інтерв'ю голова Інституту Хартледа Джозеф Баст каже про «тисячі статей, колонок у газетах і промов..., підґрунтям для яких стали виступи учасників конференції».⁴⁸

Однак більше вражає кількість даних, які так і не потрапили до преси та телебачення. За роки, що передували вищезгаданому зібранню, висвітлення проблеми зміни клімату в ЗМІ зазнало краху попри природні катаклізми. У 2007 році три центральні канали США, такі як CBS, NBC та ABC, показали 147 сюжетів на цю тему, а у 2011-му — лише чотирнадцять. Це також є частиною стратегії тих, хто заперечує кризу. Їхня мета — не лише посіяти сумніви в доцільності рішучих дій, а й породити страх, зробити так, щоб будь-які заяви про зміну клімату накривали лавини їдкого сарказму.⁴⁹

Інститут Хартленда — науково-дослідницький центр, що знаходиться в Чикаго. Його робота присвячена «принципам вільної торгівлі». Ця установа проводить подібні заходи з 2008 року, іноді раз на шість місяців. Наразі, здається, їхня стратегія працює. У своїй промові Морано, чия політика зруйнувала надії Джона Керрі на президентство в 2004 році, ознайомив аудиторію зі своїми перемогами. Законодавчі ініціативи з питань екології провалилися в Сенаті! Саміт зі зміни клімату в Копенгагені зазнав краху! Боротьба за захист довкілля виглядає самогубством! Він навіть вивів на великий екран кілька цитат різних активістів, які визнавали свою поразку, та закликав публіку «святкувати!».⁵⁰

Бракувало лише повітряних кульок та конфеті.

Коли громадська думка щодо важливих соціальних та політичних питань змінюється, зазвичай це відбувається поступово. Винятки становлять дійсно драматичні події. Саме тому соціологів дуже здивувало те, що відбулося зі сприйняттям людьми зміни клімату лише за чотири роки. У 2007-му опитування показали, що 71 відсоток американців вірить у те, що використання викопних видів палива спричинить природні катаклізми. У 2009-му ця цифра знизилася до 51 відсотка, а у червні 2011-го — до 44. Подібна тенденція спостерігається також у Британії та Австралії. Скотт Кітер, представник центру суспільних досліджень у Вашингтоні, описує статистику, що є актуальною в США, як «одну з найрізкіших змін громадської думки в новітній історії».⁵¹

Сьогодні віра у реальність зміни клімату в Сполучених Штатах дещо зросла, порівняно з 2010–2011 роками. (Дехто стверджує, що через природні катастрофи.) Однак шокує те, що серед прихильників правого крила влади ці показники продовжують падати.⁵²

Зараз складно повірити, але ще в 2008-му боротьбу зі зміною клімату підтримували обидві партії в США. Того року відданий прибічник республіканців Ньют Гриндич* представив телевізійний сюжет разом з демократкою Ненсі Пелосі, у якому вони обіцяли об'єднати зусилля заради боротьби з цією загрозою. У 2007-му Руперт Мердок, чий канал Fox News невпинно додає рухові, що заперечує зміну клімату, нових adeptів, запустив програму, яка заохочувала працівників купувати гібридні автомобілі.

Однак ті роки єдності вже позаду. Сьогодні більше 75 відсотків демократів та лібералів переконані, що людська діяльність змінює клімат. Утім цей показник не надто зріс, порівняно з 2001 роком. Водночас більшість республіканців вирішили ігнорувати твердження вчених. У деяких регіонах лише 20 відсотків прихильників цієї партії погоджуються з науковцями. Подібний політичний розкол також існує в Канаді. За даними досліджень центру Environics, проведеного в жовтні 2013 року, лише 41 відсоток прибічників правлячої Консервативної партії вірить у те, що зміна клімату реальна, до того ж спричинена людиною. 76 відсотків людей, які поділяють погляди нової демократичної партії та 69 відсотків прихильників Ліберальної партії певні,

* Американський політик. Спікер палати представників Конгресу США (1995–1999). Кандидат на посаду президента США (2012).

що загроза справжня. Подібні явища існують в Австралії, Британії та Західній Європі.⁵³

З того часу, як виник цей політичний розподіл, більшість соціологів намагаються встановити, чому та яким чином ідеологічні переконання формують ставлення людей до глобального потепління. Згідно з дослідженнями Єльського університету, «культурне світосприйняття» (до якого входять політичні та ідеологічні переконання) «обумовлює ставлення особи до проблеми глобального потепління більше, ніж індивідуальні характеристики».⁵⁴ Більше, ніж вік, національність чи рівень освіти.

Єльські дослідники стверджують, що люди з «егалітаристськими»* та «комунітарними» поглядами (прихильники соціального рівноправ'я та вороги корпоративної влади) переважно дослухаються думки вчених з приводу зміни клімату. Натомість прихильники «ієрархії» та «індивідуалізму» зазвичай не згодні з екологами.⁵⁵

Дані дійсно шокують. У США лише 11 відсотків прибічників «ієрархічної» моделі суспільства вважають зміну клімату «серйозною загрозою». Серед «егалітаристів» такі люди складають 69 відсотків.⁵⁶

Професор юриспруденції Єльського університету Ден Кейган пов'язує тісний зв'язок «світогляду» та ставлення до питань клімату з «культурним мисленням». Це процес, який допомагає нам фільтрувати нову інформацію так, щоб не зруйнувати наше «бачення правильної моделі суспільства». Якщо нова інформація співпадає з нашим баченням, ми з радістю сприймаємо її, а якщо ні, то наш мозок миттєво починає виробляти інтелектуальні антитіла, котрі нівелюють загрозу.⁵⁷

За словами Кейгана, «людей бентежить, що поведінка, яку вони вважають гідною, шкодить суспільству, а дії, що здаються мерзенними, ідуть йому на користь. Сприйняття такої реальності може посіяти незгоду між ними та тими, на кого вони рівняються, тож вони емоційно схильні до її заперечення». Іншими словами, простіше заперечувати об'єктивну дійсність, ніж дати їй змогу сколихнути свій світогляд. Це було характерним для прихильників сталінізму в період жорстоких репресій, а тепер це є типовою рисою тих, хто заперечує зміну клімату. Більше того, лівоцентристи також можуть ігнорувати

* Концепція, що пропонує створення суспільства з рівними можливостями з управління й доступу до матеріальних благ усім його членам.

незручні для них наукові дані. Консерватори — це послідовні адвокати системи, тому вони зневажливо ставляться до фактів, що дискредитують чинну економічну модель. Натомість представники лівого крила постійно піддають ефективність системи сумніву, тож вони ставляться скептично до даних, що надходять від корпорацій та уряду. Це може перерости в повне заперечення фактів на кшталт того, що існує у прихильників теорії про зв'язок між дитячою вакцинацією та аутизмом, котрий приховують багатонаціональні фармацевтичні компанії. Жодні свідчення не звернуть цих «воїнів» з їхнього шляху. Вони вважатимуть, що система просто вигороджує себе.⁵⁸

Такий підхід пояснює зростання напруги в суспільстві навколо проблем довкілля. Ще у 2007 році здавалося, що в зміну клімату вірили майже всі, просто не надто переймалися. (Коли американців просять перерахувати їхні політичні пріоритети, проблема клімату зазвичай опиняється серед найменш вагомих.)⁵⁹

Сьогодні ж у багатьох країнах світу є численні когорти громадян, які пристрасно чи навіть одержимо турбуються через питання клімату. Утім через що вони дійсно переймаються, так це через те, що цю проблему «роздувають» ліберали, щоб змусити людей жити в помешканнях радянського типу та відмовитися від позашляховиків. Для таких правоцентристів протистояння захисникам довкілля стало одним з наріжних каменів системи цінностей, поряд з низькими податками, правом на володіння зброєю та заборонаю абортів. Саме тому деякі кліматологи скаржаться на переслідування, яких раніше зазнавали лікарі, котрі роблять цю процедуру. На території затоки Сан-Франциско активісти Руху чаювання зривали засідання місцевої адміністрації, коли на порядку денному стояли питання екології, стверджуючи, що це частина змови, котру спонсорує ООН, щоб домогтися світового панування. Як зазначила представниця цього руху Гезер Гасс у відкритому листі після чергового зібрання: «Одного дня (у 2035 році) ви прокинетесь в убогому соціальному притулку, їсти-мете виділену урядом їжу, ваших дітей возитимуть автобусами до навчальних центрів, де їм промиватимуть мізки, ви працюватимете на посаді, яку призначить вам уряд у вашому містечку, бо ви не матимете авто, а ваші літні батьки будуть невідомо де, однак уже пізно буде щось міняти! ПРОКИНЬТЕСЯ!!!!»⁶⁰

Очевидно, є щось у зміні клімату таке, що лякає людей.